

Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråds yttrande gällande betänkandet Samhälle mot skolattacker (SOU 2023:28)

Sveriges Elevråd och Sveriges Elevkårer har beretts möjlighet att inkomma med synpunkter på rubricerad remiss.

Sammanfattning

Elevrörelsen gör ett gemensamt yttrande gällande Skolsäkerhetsutredningens delbetänkande. Vi tillstyrker utredningens bedömning avseende redan etablerade samverkansformer på lokal nivå men ser ett behov av en mer heltäckande etablering av strukturerat samverkansarbete landet över. Vi ställer oss därför positiva till att utredningen ämnar återkomma till frågan om samverkan och ser att en tydlig ansvarsfördelning mellan lokala och nationella aktörer är helt avgörande för att elever inte ska falla mellan stolarna och för att förebygga framtida och överhängande hot om skolattacker.

Vi tillstyrker förslagen om förtydligande i BRÅ:s instruktion till förmån för specialiserat stöd i individärenden från CVE. Vi finner det problematiskt att CVE redan idag genomför stöd i individärenden på ett sätt som medför risker i förhållande till informationshanteringen. Särskild skyndsamhet bör därför tillämpas i anslutning till regleringar för hantering av personuppgifter och sekretess för att säkerställa ett fullgott skydd för berörda individers personliga integritet och rättssäkerhetsaspekter i förhållande till ärendehantering.

Vi vill särskilt betona att förslagen syftar till att skolans yrkesgrupper på ett enklare sätt ska kunna identifiera och genomföra en hotbedömning samt att stärka CVE:s funktion som ett nationellt expertorgan i fråga om skolattacker. Enligt vår mening klassas båda dessa som reaktiva åtgärder, om än att de kan tillämpas innan hotbilden blivit direkt överhängande. I enlighet med 3.4 och Katherine Newmans verk Rampage (Newman 2004) är de första grundläggande villkoren för att en attack ska inträffa att gärningsmannen uppfattar sig som extremt marginaliserad i sin sociala sfär samt lider av psykosomatiska problem. Verkliga förebyggande åtgärder vore då att säkerställa ett aktivt arbete för en trygg och inkluderande skolmiljö samt främjande insatser för ungas psykiska hälsa. För att säkerställa det behöver skola, elevhälsa och hälso- och sjukvård prioriteras resursmässigt på statlig och kommunal nivå till förmån för att bibehålla och öka beläggningen av berörda yrkesgrupper. Vi möter

dagligen elever som vittnar om ett bristande förtroende för vuxenvärlden och en avsaknad av trygga vuxna. Vill man komma åt roten med ogynnsam utveckling hos enskilda individer måste specialiserade insatser för metodmaterial och samverkan ske parallellt med de resurskrävande åtgärderna. Utan yrkeskunniga vuxna som kan möta eleven i klassrummet och som tar vid när skolan gjort sin hotbedömning kan inga åtgärder genomföras oavsett hur mycket strukturer som införs nationellt.

Vidare anser vi att utredningen och regeringens fortsatta arbete med skolattacker och brottsförebyggande arbete bör lägga särskild vikt vid fri och självständig organisering av elever. Fria och självständiga elevråd och elevkårer kan verka både förebyggande och möjliggöra reaktiva trygghetsskapande insatser för skolans elever vid krissituationer. Ett förhållande som Malmö Latins Elevkår visade tydligt prov på i anslutning till våldsdådet som inträffade på deras gymnasieskola. Vi anser även att utredningen i sitt fortsatta arbete bör förankra eventuella förslag i en gedigen barnkonsekvensanalys och att elevers fri- och rättigheter bör skyddas i största möjliga mån. Vi redogör utvecklat om dessa synpunkter under de två avslutande rubrikerna.

Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråd lämnar synpunkter och kommentarer på nedanstående förslag.

Nedan följer en sammanfattning av Sveriges Elevkårers och Sveriges Elevråds ställningstaganden

7.5 Tillstyrker utredningens bedömning med synpunkter på hur etablerade samverkansformer på lokal nivå kan stärkas ytterligare.

7.6.4 Tillstyrker utredningens bedömning med synpunkter på tidigare hantering av avidentifierade personuppgifter.

7.6.5 Tillstyrker utredningens förslag med synpunkter på tydlighet i uppdragets syftesbeskrivning.

7.8 Tillstyrker utredningens förslag med synpunkter på materialets framtagande.

8.3.1 Tillstyrker utredningens bedömning med synpunkter på fortsatt hantering av personuppgifter.

8.3.2 Tillstyrker utredningens förslag i sin helhet.

Nedan följer synpunkter av Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråd på ovan nämnda bedömningar och förslag

7.5 Etablerade samverkansformer kan vara lämpliga för hantering av oro för skolattacker

Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråd tillstyrker utredningens bedömning om att de redan etablerade samverkansformerna på lokal nivå kan vara lämpliga för att hantera ärenden om oro för skolattacker. Då behoven skiljer sig mellan kommuner bör fokus läggas vid generella och hållbara strukturer för myndighetssamverkan lokalt, där relevanta samverkansaktörer varierar och anpassas utefter elevens behov. Samverkansstrukturerna kan då tillämpas oavsett om det rör sig om oro för skolattacker, hög skolfrånvaro, bristande hemmiljö eller vilken annan ogynnsam utveckling som än identifierats i förhållande till eleven. Vi anser att en sådan ordning är att föredra framför ett flertal specialiserade forum till förmån för en anpassningsbar, tydlig och långsiktig organisering.

Likt utredningen redogör för finns det redan idag former som syftar till att förenkla myndighetssamverkan; SSPF, SIG, SIP och TSI. Metoderna används i olika stor utsträckning av kommuner och vi finner det problematiskt att fungerande samverkansstrukturer ej etablerats lokalt över hela landet då det främjar en proaktiv dialog och ökar möjligheten för särskilda riktade insatser. På individnivå motverkar det att barn och unga faller mellan stolarna och säkerställer ett fungerande skyddsnet som kan stoppa en ogynnsam personutveckling. I förlängningen är det även gynnsamt för skolmiljön i stort då utåtagerande beteenden som motverkar trygghet och studiero kan stoppas i ett tidigare skede. För att de samverkansformer som utredningen nämner ska kunna fungera och tillämpas i förhållande till alla Sveriges barn och unga behöver de etableras mer heltäckande över landet.

Vi ställer oss därför positiva till utredningens ambition att återkomma till övervägande om behovet av organisering av samverkan i slutbetänkandet, med ett bredare brottsförebyggande perspektiv. I samband med det bör tydliga ställningstaganden göras för hur CVE ska samverka med skolan, eventuella lokala samverkansstrukturer och andra lokala myndigheter. Vi vill särskilt betona vikten av att bibehålla lokal förankring och att särskilda insatser för individen måste ske parallellt och efter det att CVE:s särskilda stöd upphör. Vi vill även rikta en särskild uppmaning till regeringen att när Skolverket och Socialstyrelsens uppdrag för tidiga samordnade insatser (TSI) löper ut i december genomföra en särskild översyn till förmån för att eventuellt permanenta uppdraget myndigheterna emellan. En aktiv fortsatt implementering av TSI bör på ett gynnsamt sätt kunna genomföras i samband med regeringens satsning på skolsociala team för att främja en aktiv dialog mellan skola och relevanta lokala myndigheter.

7.6.4 CVE:s möjligheter att ge operativt stöd i individärenden behöver förbättras

Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråd tillstyrker utredningens bedömning om att förbättra CVE:s möjligheter att ge operativt stöd i individärenden. Då de lokala behoven varierar och

individärenden i regel är sällsynta utgör CVE en viktig nationell expertinstans för behovsanpassat och specialiserat stöd till kommuner, myndigheter och andra aktörer. CVE:s expertkunskap kan då tillföras lokala samverkansforum likt vad som behandlas under 7.5.

CVE:s hantering av individärenden har växt fram till följd av ett akut behov och brist på andra tillgängliga aktörer (SOU 2017:110 s.22), vilket har lett till att ärenden regelmässigt avidentifieras till följd av brist på rättsliga regleringar på området. Vi ser allvarligt på de risker som utredningen redogör för om bakvägsidentifiering och brister i rättssäkerheten till följd av begränsad dokumentation och finner det olyckligt att åtgärder ej har tilltagits för att motverka den utvecklingen i ett tidigare skede. Särskilt avseende framtida informationshantering hanteras i kommentaren till 8.3.1.

7.6.5 Uppdraget ska regleras i förordning

Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråd tillstyrker utredningens förslag om tillägg i förordningen (2016:1201) med instruktion för Brottsförebyggande rådet. CVE utför redan idag stöd i individärenden och det bör regleras i kombination med tydliga regleringar för informationshantering. Vi delar utredningens bedömning av att CVE kan fylla en stödjande och utbildande funktion och att det svarar mot behoven av en central stödfunktion likt uttrycks i 7.6.3.

Vi vill emellertid höja ett varningens finger om att polismyndigheten och säkerhetspolisens funktion fortsatt är vital vid överhängande och/eller konkreta hot och att det fordrar en god samverkan mellan aktörerna. Vi anser även att skolans yrkesgrupper måste informeras om de olika myndigheternas funktion för att undvika att det förhållande som framställs i 7.4.1 förstärks ytterligare där utredaren själv uttrycker att även vag oro kan föranleda kontakt med polis.

7.8 Tre myndigheter ska få i uppdrag att ta fram ett metodstöd för skolväsendets förebyggande arbete mot skolattacker

Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråd tillstyrker utredningens förslag om framtagande av metodmaterial för att tidigt upptäcka elever som uppvisar oroväckande beteenden och för att hantera oro på ett strukturerat sätt. Vi vill betona vikten av att kartlägga de material som redan tillhandahålls från myndigheter på området och säkerställa att de kompletterar och samverkar med varandra. Annars tillkommer risken att stödmaterialet används sparsamt och/eller ostrukturerat ute i skolorna till följd av ett upplevt överflöd av likartat material. Utredningen redogör för att Skolverket tillhandahåller material på området och att BRÅ har fått i uppdrag att ta fram ett metod- och informationsstöd avseende våldsbejakande extremism med slutredovisning i december år 2023. Vi tillstyrker därför särskilt förslaget om att Skolverket, SPSM och CVE samverkar i framtagandet för att möjliggöra en överblick av relevanta metodmaterial. Även företrädare för elever och skolans yrkesgrupper, som Sveriges Elevkårer, Sveriges Elevråd och Sveriges Lärare, bör konsulteras i framtagandet för att säkerställa att underlaget målgruppsanpassas till förmån för en lyckad implementering.

Vidare vill vi särskilt lyfta att det i forskning, likt utredningen redogör för under 3.6.1, framkommit att det i en majoritet av de undersökta fallen var klasskamrater, och inte vuxna, som var först att uppmärksamma förändringar i en framtida gärningspersons beteende. Forskningen visade även att elever till följd av en "tystnadskod" inte valde att delge kännedom om en planerad attack till en vuxen, men även att benägenheten för det ökade i ett stödjande skolklimat och en positiv attityd inför skolan. Då elever inte utgör en målgrupp för materialet riskerar deras tidiga och särskilda insyn gå förlorad. Det blir därför än viktigare att arbeta aktivt för att etablera ett stödjande skolklimat och främja elevers samverkan med skolans yrkesgrupper. Vi vill därför betona fria och självständiga elevråd och elevkårers funktion som en röst för skolans elever på såväl individnivå som på skolaggregerad nivå. Vi ser dagligen i vår fortlöpande verksamhet att de fungerar som en mellanväg mellan elever och skolan och att de på ett effektivt sätt kan identifiera och fånga upp ogynnsam skolutveckling långt innan skolans yrkesgrupper. Mer avseende elevers organisering och dess relevans för utredningen redogörs för under rubriken "särskild kommentar om vikten av fri och självständig organisering av elever som förebyggande och reaktiv åtgärd".

8.3.1 Informationshantering i individärenden medför ett behov av ny sekretessreglering till skydd för enskilda intressen

Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråd tillstyrker utredningens bedömning. CVE utför redan idag stöd i individärenden och vi ser allvarligt på de risker som redogörs för under 7.6.4 om bakvägsidentifiering och brister i rättssäkerheten till följd av begränsad dokumentation. Även i sådant fall då utredningens förslag inte genomförs i sin helhet bör regeringen särskilt se över hur personuppgifter och sekretess ska hanteras av CVE. Om CVE ämnar fortsatt ge operativt stöd i individärenden, även om förändringar ej genomförs i förordningen (2016:1201) med instruktion för Brottsförebyggande rådet, måste ett skydd för individens intressen säkerställas.

8.3.2 Hur ska den nya bestämmelsen om sekretessen utformas?

Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråd tillstyrker utredningens förslag i sin helhet och betonar särskilt vikten av användande av omvänt skaderekvisit. CVE kan komma att hantera uppgifter som hänför sig till elevers personliga förhållanden och huvudregeln bör då vara att sekretess råder med hänsyn till individens personliga integritet.

Särskild kommentar om vikten av fri och självständig organisering av elever som förebyggande och reaktiv åtgärd

Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråd önskar göra ett ytterligare medskick inom området för brottsförebyggande arbete och insatser i enlighet med utredningens direktiv.

Vi noterar att utredningen inte nämner vikten av elevers fria och självständiga organisering för skolans elevers och personals trygghet. Med stöd i våra löpande verksamheter i allmänhet, och Malmö Latins Elevkårs agerande i samband med våldsdådet i mars år 2022 i synnerhet, vet vi att det är av största vikt både för att förebygga eventuella skolattacker och för att reagera ändamålsenligt och effektivt efteråt.

Efter skolattacken på Södra Latins gymnasium i Malmö, vars elevkår är en av Sveriges Elevkårers medlemsorganisationer, följde vi det enorma arbete som utträttades av elevkåren och som blev avgörande för skolans återhämtning. De ansvarade exempelvis för anordnandet av en minnesstund för elever, lärare och skolläda samt f.d. elever, underlättade kommunikationen med elever kring praktisk information, deltog och stöttade andra elever inför mediala utspel samt stöttade elevers återgång till skolan i en bredare bemärkelse på ett sätt som avlastade skolans yrkesgrupper. I framtagandet av detta remissvar har kommunikationen med dess, då aktiva, företrädare varit centralt. En förtroendevald i den verksamma styrelsen år 2022 vittnar i följande citat om hur viktig deras roll var;

”Vi hade ett tätt samarbete vad gäller praktisk information kring krishantering, att skolan var stängd osv. för att nå ut till så många som möjligt. Skolan hade en kanal för information som sällan användes/lästes av eleverna. Därför var våra kanaler, i synnerhet instagram, mycket viktiga. Jag tror det är jätteviktigt att ha en elevkår som kan hjälpa i svåra situationer. Jag upplevde att många elever kände en trygghet i att det kunde finnas en kontakt/kanal elever till elever och inte endast ledning/lärare till elever. Jag tror även att vi var en trygghet för ledningen och lärarna. Att vi kunde hjälpa till att sprida information och vara trygga och lugna i en annars ganska kaotisk miljö.”

samt

”Jag tror lärare och ledning upplevde oss som en trygghet just eftersom vi hade ganska bra koll på läget. Vi i kåren visste vad som skulle ske i anslutning till eleverna och när vi inte visste det hade vi koll på var informationen skulle komma ifrån och hur den skulle spridas. Vi kunde svara på frågor lika mycket som lärare och ledning kunde. Jag tror av vi blev en typ av avlastning för lärarna. Att de kunde luta sig tillbaka och själva få vara ledsna med den trygga känslan av att vi i kåren också fanns som stöd för eleverna.”

Även på ett övergripande plan bedriver de elevråd och elevkårer som är anslutna till oss (våra medlemsorganisationer) varje dag ovärderligt arbete med att skapa en mer givande skoltid för eleverna på sina skolor. Det är ett oerhört brett arbete som kan exemplifieras av stora projekt för relationsskapande i nya årskurser, utbildande kring svåra ämnen, firanden av högtider och specifika dagar, och en trygg punkt för inhämtning av information från elever om skolans eventuella utvecklingsområden, kränkande behandling och arbetsmiljöfrågor där elevföreningen också utgör ett språkrör och samarbetspartner gentemot skolledning. Fria och självständiga elevråd och elevkårer är autonoma föreningar som själva sätter formerna för sin verksamhet men universellt är den roll de fyller i frågor och vid händelser som berör elever. De har förutsättningar att fylla en unik roll som en aktör av elever, för elever, vilket gör dem till en ovärderlig tillgång i fråga om förebyggande och reaktiva åtgärder i förhållande till skolattacker.

I utredningen kap.3 förklaras orsaker till skolattacker där social marginalisering och psykisk ohälsa utgör två av fem nämnda orsaker. Förutsättningar för elever att må bra och se ljus på framtiden är alltså avgörande i det förebyggande arbetet. Det är vidare tydligt att skapandet av trygga och tillgängliga miljöer och relationer är av största vikt och att den verksamhet som utförs av elevråd och elevkårer landet över bidrar till en sådan utveckling. Vi vill i samband med det särskilt uppmuntra till läsning av Sveriges Elevkårers undersökning ”F-varning för demokratin¹” som visar på en stor positiv effekt på ungas framtidstro genom att vara enskilt ansluten till en elevkår. Att aktivt främja fri och självständig organisering av elever utgör därmed enligt vår mening en vital förebyggande åtgärd.

Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråd välkomnar vidare dialog om elevråds/elevkårers avgörande roll i det förebyggande och reaktiva arbetet kring skolattacker och bidrar gärna med mer av vår expertkompetens kring elevrörelsen även fortsatt.

Särskild kommentar inför fortsatt utredning och slutbetänkande

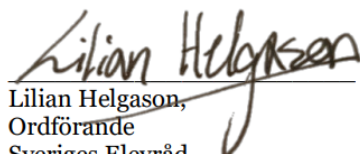
Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråd noterar att utredningen inte ännu behandlat direktivet som hänför sig till kroppsvisitering; ”analysera och ta ställning till om det behöver finnas en möjlighet för personalen vid en skola, förskola eller fritidshem att i vissa situationer få genomföra kroppsvisitation av barn, elever och andra personer”. Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråd ställer oss mycket skeptiska inför utökade integritetskränkande befogenheter hos skolans yrkesgrupper. Det grundar sig dels i att skolpersonal saknar adekvat utbildning för att genomföra rättsliga avvägningar i samband med långtgående kroppsliga ingrepp, dels för att elevers fri- och rättigheter ska tillskrivas ett omfattande skydd för att motverka konsekvenserna som följer av en integritetskränkning.

¹ F-varning för demokratin:

https://sverigeselevkarer.se/media/emsbnxvh/svel_f-varning_rapport_sidor.pdf

Elever upplever redan idag en tydlig maktobalans i skolan som många fall skapar otrygghet och förtvivlan. Vi vill därför särskilt understryka att ett sådant eventuellt förslag måste bygga på en gedigen proportionalitetsbedömning som värnar elever, unga medborgares, grundläggande fri och rättigheter. En förutsättning för det är att utreda problembilden såväl som barnkonsekvensanalysen väl och därutifrån bedöma vilka åtgärder som är ändamålsenliga i syfte att motverka existerande utmaningar. Vi anser det vara viktigt att väga in att skolan är den enda offentliga verksamheten, bortsett från vid brottsbesträffning eller tvångsvård, där medborgare vistas mot sin fria vilja. I den bemärkelsen är elever redan särskilt sårbara i skolan och extra försiktighet bör därmed tillmätas vid framtagandet av förslag som gör anspråk på elevers fri- och rättigheter, exempelvis kroppsvisitering, som innebär påtvingade kroppsliga angrepp.

Avslutningsvis vill vi betona att skolan är elevers arbetsplats och elever är experter på sin tillvaro på ett sätt som ingen annan kan vara. Vi måste lyssna till de lösningar de behöver för att förebygga skolattacker och inte motarbeta de grundstenar som trygghet och tillhörande innebär genom rättighets- och integritetskränkande insatser i brottsförebyggandets namn. Det är tillsammans med elever som vi löser skolans problem och de, och Sveriges Elevkårer och Sveriges Elevråd, är mer än villiga att hjälpa till.

Lilian Helgason,
Ordförande
Sveriges Elevråd

Embla Persson,
Ordförande
Sveriges Elevkårer